

الگوی خانواده در قرآن

نگاهی نو به آیات مربوط به خانواده

محمود جوادی

نشر: هسـتر نما، چاپ و صحافی: نگارش، چاپ: اول، بهار ۱۳۹۷،
هاران: ۱۰۰۰، قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان، ۱۸۴ صفحه
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۲۵۵-۶-۱
به حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان... ۱۳۱۴۵

تلفن: ۰۹۱۲۱۱۰۳۸

E-mail: Hastina-na@mail.com

جوادی، محمود، ۱۳۶۵ -

سرشناسه:

الگوی خانواده در قرآن: نگاهی نو به آیات مربوط
به خانواده/ محمود جوادی،
تهران: هستی نما، ۱۳۹۷.

عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری

۱۸۴ ص.

شابک:

IS Bn. 978-600-98255-6-1 ۱۴۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: قیفا

پادداشت: کتابنامه.

خانواده ها-- جنبه های قرآنی

موضوع:

Families-- Quranic teaching

موضوع:

خانواده ها-- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع:

Families-- Religious spaects -- Islam

موضوع:

۱۳۹۷ ج ۹ خ ۲۴/ BP۱۰۴

رده بندی کنگره:

۲۹۷/۱۵۹

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۵۵۴۲۸

فهرست مطالب

۱۵	سخنی با خواننده.....
۱۷	مقدمه.....

درس اول: خانواده و تربیت فرزند

۲۳	قدمت خانواده به قدمت بشر.....
۲۴	نکته‌های تربیتی.....
۲۴	تربیت بر اساس فطرت.....
۲۵	اجازه ورود گرفتن.....
۲۷	آمدگی اقتصادی یافتن.....
۲۷	مسئولیت‌پذیری و معرفت‌اندوزی.....
۲۸	گوش‌فرا دادن به موعظه والدین.....
۲۸	توجه به دین و اخلاق.....
۲۹	آموزش از دوران کودکی.....

درس دوم: وظایف فرزند در قبال والدین

۳۰	نیکی به والدین.....
----	---------------------

- تشکر از والدین..... ۳۱
- احترام به والدین..... ۳۱
- سرپیچی از فرمان والدین در معصیت خدا..... ۳۱
- پاسخ به تهدیدهای والدین با خوبی..... ۳۲
- دعا برای والدین..... ۳۲
- تسلی خاطر والدین..... ۳۳
- هدایت گریبودن رای والدین..... ۳۴

درس سوم: وظیفه مجردها

- پاکدامنی..... ۳۶
- ازدواج..... ۳۶
- آسان گیری در ازدواج..... ۳۸
- پرهیز از هم جنس گرایی..... ۳۹
- پرهیز از روابط نامشروع..... ۴۰

درس چهارم: وظیفه والدین و دیگر افراد در خصوص ازدواج جوانان

- زمینه سازی برای ازدواج جوانان..... ۴۱
- آسان گرفتن ازدواج فرزندان..... ۴۲
- پیشنهاد ازدواج از طرف پدر دختر..... ۴۴

درس پنجم: معیارهای انتخاب همسر

- ایمان..... ۴۵
- عمل صالح..... ۴۸
- پاک دامنی..... ۴۹

آخرت‌گرایی.....	۴۹
زیبایی.....	۵۰
صفات زنان شایسته.....	۵۱

درس ششم: ازدواج‌های مشروع و صحیح و ازدواج‌های نامشروع

ازدواج با کنعان.....	۵۲
ازدواج با زنان قبل کتاب.....	۵۲
ازدواج صبی آیین.....	۵۳
ازدواج با همسر رس خوانده.....	۵۵
تعدد همسر.....	۵۶
ازدواج‌های نامشروع.....	۵۷

درس هفتم: روابط و عیاف همسران

آرامش‌بخشی.....	۶۰
چشم پوشی زن و مرد از اشتباه‌های یکدیگر.....	۶۰
خشنود ساختن همسر.....	۶۱
طلب رضایت همسر.....	۶۲
فرمان‌برداری مشروط زن از همسر.....	۶۲
تأثیر منفی نپذیرفتن مرد از همسرش.....	۶۳
عیب‌پوشی و زینت‌بخشی.....	۶۳
واسطه‌یابی برای حل اختلاف.....	۶۴
معاشرت پسندیده با همسر.....	۶۴
زبان‌نرساندن به همسر.....	۶۵
کمک به همسر در پذیرایی از مهمان.....	۶۵

۶۶	مطلع کردن همسر از وقایع خانه
۶۷	رعایت موازین اخلاقی
۶۷	مرد؛ مسئول تأمین امنیت و معاش
۷۰	سر رستی خانواده
۷۰	وظیفه مرد هنگام نشوز زن
۷۱	وظیفه مرد هنگام بی میلی به همسر
۷۲	وظیفه زن هنگام نشوز مرد
۷۲	وظیفه سران هنگام اظهار
۷۴	شناخت یخاه خرد
۷۵	تذکر رعایت حجاب
۷۵	حکم اتهام زناکاری به همسر
۷۶	همراهی در توبه از گناه

درس هفتم: مهریه

۷۷	پرداخت مهریه
۷۸	اصل نبودن مهریه در ازدواج
۷۸	معیار در میزان مهریه
۷۸	متناسب بودن با عرف معقول مشروع
۷۹	مهریه؛ مال یا خدمت
۸۰	نفقه همسر
۸۱	طمع نداشتن به اموال زن
۸۱	باز پس نگرفتن مهریه از همسر

درس نهم: زن در اجتماع

۸۲	خودنمایی نکردن زن در اجتماع
----	-----------------------------

۸۲.....	حضور مشروط زن در اجتماع
۸۳.....	کارکردن زن در اجتماع به جای مردان؛ سیاستی فرعونى
۸۴.....	انتخاب کارهای متناسب با طبیعت خود
۸۵.....	یا آزارانه سخن نگفتن
۸۶.....	حفظ وقت و حجاب
۸۸.....	استثنائى بر لزوم رعایت حجاب
۸۹.....	کار کردن و روضه زن در اجتماع
۹۰.....	رعایت حیا در رفتن
۹۱.....	حفظ حریم در رابطه با محرم

درس نهم: زن در اختلاف‌های خانوادگی

۹۲.....	انتخاب حکم
۹۲.....	نصیحت همسران
۹۳.....	تعیین تکلیف همسر

درس یازدهم: وظایف مرد هنگام طلاق دادن زن

۹۵.....	تقوا و توکل به خدا
۹۶.....	جدایی به طرز شایسته
۹۷.....	تهدید نزدن به همسر
۹۸.....	پرداخت مهریه
۹۹.....	توافق و رضایت دوطرفه
۹۹.....	هدیه خدا حافظی
۱۰۰.....	رفتار شایسته با زن در صورت رجوع

درس دوازدهم: احکام طلاق

۱۰۱.....	عده نگه داشتن
----------	---------------

۱۰۲	مدت عده طلاق
۱۰۴	مدت عده طلاق در زنان یائسه و حامله
۱۰۵	لازم نبودن عده در طلاق پیش از ارتباط جنسی
۱۰۶	حرمت کتمان عده
۱۰۶	لزوم وجود شاهد در طلاق
۱۰۷	رجوع در زمان عده
۱۰۸	شرط رجوع به سر
۱۱۰	مسکن زن در زمان عده
۱۱۱	در سختی قرار دادن زن مطلقه
۱۱۱	وظیفه مرد در قبال زن حامله
۱۱۲	بخشش مهریه در صورت توفیق
۱۱۲	ازدواج پس از طلاق
۱۱۳	امکان ازدواج زن بلافاصله بعد از عده

درس سیزدهم: احکام زنان بیوه

۱۱۵	مدت عده فوت
۱۱۶	حق نفقه و مسکن
۱۱۷	نحوه خواستگاری از زنان بیوه

درس چهاردهم: روابط جنسی همسران

۱۱۸	برقراری ارتباط جنسی در زمان پاکی زن
۱۱۹	ممنوعیت ارتباط جنسی هنگام روزه داری

درس پانزدهم: وظایف پدر و مادر پیش از فرزندارشدن

۱۲۱	طلب بهترین وارث
-----	-----------------

۱۲۲	راضی شدن به خواست خدا در بچه دار شدن و جنس آن
۱۲۳	طلب فرزند پاک و صالح
۱۲۳	دعا هنگام نامگذاری فرزند
۱۲۴	رف فرزند برای خدا
۱۲۴	انتخاب نسل

درس شانزدهم: وظایف پدر و مادر بعد از تولد فرزند

۱۲۵	سپاسگزاری از خدا بابت فرزندار شدن
۱۲۶	شیر دادن به فرزند
۱۲۷	دوران بارداری و بازگشتن از بی‌رحمی ماه است
۱۲۹	نکستن یا رهان کردن فرزند از ترس و غم
۱۲۹	خوشن استفاده از فرزند

درس هفدهم: دعا در حق همسر و فرزندان

۱۳۱	پیشوایی متقین
۱۳۱	نماز گزار بودن
۱۳۱	مسلمان بودن
۱۳۱	صالح و شایسته بودن

درس هجدهم: صفات خانواده ایمانی

۱۳۴	خیر و ذاکر و فروتن
۱۳۵	قانع
۱۳۶	متواضع و حق پذیر
۱۳۶	عزیز تر بودن خدا نزد آنان نسبت به خانواده

- دوستی افزا میان فرزندان ۱۳۷
- تصحیح کننده به فرزندان ۱۳۷
- صبوری در فراق فرزند ۱۳۹
- عادل و آمر به واجبات ۱۳۹
- شریک نکردن شیطان در ایجاد و تربیت فرزند ۱۴۰
- بازنماندن از دستورات الهی ۱۴۰
- شناختن خالی نکردن از دستورات الهی ۱۴۱
- امر کردن به معروف و نهی کننده از منکر ۱۴۱
- بی اعتنائی به دین فرزندان ۱۴۲
- بازدارنده از گناه و شتم ۱۴۳
- بیم دهنده از عذاب الهی ۱۴۴
- هم صحبتی با فرزند ۱۴۵
- مدافع حق ۱۴۶
- مایه خیر ۱۴۷
- حافظ سرمایه وجود خود و بستگان ۱۴۸
- سلام کننده هنگام ورود به خانه ۱۴۸
- دوستی نکردن با دشمنان خدا و پیامبر ﷺ ۱۴۹

درس نوزدهم: وظیفه انسان در قبال برادران و خویشاوندان

- عفو و بخشش آن ها ۱۵۰
- تعدی نکردن به جان و مال آن ها ۱۵۱
- ادای حق خویشاوندان ۱۵۲
- اولویت دادن به خویشان ۱۵۲
- پذیرایی از برادران و خویشان ۱۵۳

۱۵۵	ارتباط با خویشاوندان
۱۵۶	دستگیری از خویشان و برادران ایمانی و بخشودن خطای آن‌ها
۱۵۶	عدالت‌ورزیدن در سخن گفتن
۱۵۷	رعایت آداب مهمانی
۱۵۸	دادن به دیگران در مهمانی‌ها
۱۵۸	اصلاح ذات‌النسب
۱۵۸	هدایتگ بودن بر خویشاوندان

درس بیست و وظیفه انسان در قبال یتیمان

۱۵۹	اصلاح وضعیت یتیمان
۱۵۹	امانت‌داری و تصرف نکردن مال یتیم
۱۶۰	رعایت حقوق یتیمان
۱۶۱	بازپس دادن کامل اموال یتیم پس از رشد

درس بیست و یکم: وصیت‌نامه؛ ضرورت و بایدها و نبایدها

۱۶۳	لزوم نوشتن وصیت‌نامه
۱۶۳	شرط تغییر وصیت‌نامه
۱۶۴	وصیت مرد در حق همسر
۱۶۵	وصیت در حق فرزندان

درس بیست و دوم: ارث

۱۶۷	مرد و زن؛ وارث میت
۱۶۷	نحوه تقسیم ارث
۱۶۹	ارث همسر و برادران و خواهران مادری

- ارث برادران و خواهران پدری یا پدری و مادری ۱۷۰
- سهم خویشان و فقیران و یتیمان از ارث ۱۷۱
- احکام مربوط به فرزندخوانده ۱۷۲

درس بیست و سوم: بال و وبال آخرت

- همسر و فرزند؛ وسیله امتحان ۱۷۵
- فرزند صالح؛ رسته آخرت ۱۷۶
- تتاهم انسان هنگام حسابرسی ۱۷۷
- نجات در راه وایمان و عمل صالح ۱۷۹
- نفع نداشتن مال و اولاد در قیامت ۱۷۹
- نحوه برخورد انسان معرّم با خانواده اش در قیامت ۱۸۰
- شرط ملحق شدن افراد خانواده به هم در بهشت ۱۸۱
- همسران بهشتی برای بهشتیان ۱۸۱
- کتابنامه ۱۸۳

سخنی با خواننده

قرآن آمده است تا برای زندگان هشداردهنده باشد؛ ولی اغلب، در قبرستان برای مردگان خوانده می‌شود و این تعجب‌آور است. اگر به دستورات قرآن عمل می‌شد و این کتاب آسمانی حرکات و سکنات جامعه را تنظیم می‌کرد، اوضاع دیگری داشتیم. امروزه قرآن خواننده و با خط زیبا نوشته و در جلسه‌ها قرآن و به‌خصوص سوره‌های انعام و یس ختم می‌شود؛ ولی معمولاً معنای آیات قرآن و به‌خصوص سوره‌ها نادیده گرفته می‌شود. روح قرآن که تعقل و عمل‌گرایی است، اغلب نادیده گرفته شده است. برخی کسانی که در ماه رمضان یا در وقت‌های دیگر، قرآن را می‌خوانند، نه تنها معنای آیات، بلکه گاه ترجمه آن را هم متوجه نمی‌شوند. به هر روی، باید کاری کنیم که تفکر و تعقل در آیات قرآن و عمل به آن در جامعه زنده شود. کتاب حاضر تلاشی است برای رسیدن به این هدف. با خواندن این کتاب می‌توانید دریابید که قرآن در خصوص رفتارهای اجتماعی ما قوانین زیادی بیان کرده و از این موضوعات غفلت نکرده است. ما باید قرآن را بخوانیم و در آیات آن تدبیر کرده و در نهایت، به آن عمل کنیم. در این کتاب قوانینی از قرآن درباره خانواده بیان شده است. شاید عده‌ای ندانند که چنین قوانینی در قرآن بیان شده است. ان شاء الله بتوانیم با تدبیر هرچه بیشتر در قرآن از حقایق و ظرایف این کتاب آسمانی بهره‌مند شویم.

مقدمه

طبق وائین قرآن، خانواده نهاد بسیار مهمی است و به آن توجه اساسی شده است. خانواده عنوان اولین اجتماع کوچک و یکی از اجزاء جامعه بزرگ تر، نقش مهمی در صلاح اجتماع دارد. به همین دلیل قرآن به نقش انسان در خانواده توجه اساسی کرده است. احکام صادرشده در قرآن برای خانواده، همه به منظور محکم کردن این بنا و پررنگ کردن نقش این نهاد است. در نگاه اسلام و عرب به خانواده تفاوت اساسی وجود دارد. اسلام نقش این نهاد را بسیار مهم می داند و احکام صادرشده در قرآن، همگی به منظور محکم ساختن این نهاد است. اگر اسلام به زن و نقش او نگاهی متفاوت از نگاه غربی دارد، به دلیل آنکه نقش اسلام به خانواده است.

اگر نقش خانواده را بسیار مهم بدانیم، طبیعتاً متوجه خواهیم شد که احکام قرآنی درباره خانواده، بهترین و منطقی ترین احکام است. به نظر می رسد قوانین غربی، معمولاً نقش خانواده را ضعیف می کنند که به طبع، ضررش به جامعه خواهد رسید. امروزه، مخالفان اسلام خانواده را هدف قرار داده اند؛ از این رو متفکران دینی باید بکوشند خیلی خوب از قوانین قرآن درباره خانواده دفاع کنند و به شبهه های مطرح شده پاسخ بدهند. اگر

روی قوانین قرآن در خصوص خانواده تأمل کنیم، متوجه می‌شویم که حتی می‌توانیم این قوانین را به مبارزه طلبی بگذاریم و اعلام کنیم اگر کسی می‌تواند، بهتر از این قوانین را بیاورد. بر عکس اینکه امروزه تبلیغ می‌شود قوانین قرآن درباره خانواده قدیمی شده است، باید گفت که از اتفاق، همین قوانین با فطرت و عقل بشری سازگارترند. مهم این است که مبلغان دینی بتوانند سی این قوانین کار کنند و پاسخ شبهه‌های مطرح شده در این زمینه را به بهترین وجه بدهند.

در کتاب در پیش رو دارید، به آیاتی می‌پردازیم که نقش و وظایف انسان در خانواده را بیان کرده است؛ از نقش پدر و مادر، قبل از تولد فرزند گرفته تا نقش انسان در نوجوانی، جوانی و همچنین وظیفه فرد، بعد از ازدواج و در قبال همسر و فرزند و خمشاوندان. حتی در قرآن راجع به وظایف همسران، بعد از طلاق صحبت به میان آمده است. خلاصه اینکه در قرآن به نقش انسان در خانواده توجه اساسی شده و در این کتاب سعی ما بر این است که با سبک و ترتیبی جدید، نقش‌ها را از ابتدا تا انتها اشاره کرده و هر آیه‌ای از قرآن را که به نحوی با بحث خانواده مرتبط است، بیاوریم تا خوانندگان به صورت اجمالی^۱ با آیات مربوط به خانواده آشنا شوند.

عنوان «حدود الهی» که معمولاً برای مجازات‌ها به کار می‌بریم، در قرآن هر جا به کار رفته، راجع به مباحث خانواده است. همچنین، در ضمن آیاتی

۱. نگارنده این کتاب در حال تدوین کتابی با موضوع تفسیر ترتیبی قرآن است که در آن، به تفصیل به آیات قرآن در این زمینه پرداخته شده است.

که مباحث خانوادگی در آن‌ها مطرح شده است، جمله‌های درخور تأملی دیده می‌شود، از جمله:

﴿وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا﴾^۱

آیات خدا را به مسخره نگیرید.

﴿ذَلِكَ يُوَعِّظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾^۲

این چیزی است که مؤمنان به خدا و روز قیامت، به آن اندرز می‌دهند.

به‌کاربردن این جمله‌ها در ضمن مباحث خانواده، دلالت بر اهمیت بسیار زیاد این مباحث نزد خدا دارد. در واقع، طبق این تعبیرها اگر کسی ادعای مسلمانی کرده، ولی این را در رعایت و رعایت‌نشدن ایمان حقیقی به خدا و قیامت ندارد و آیات الهی را به مسخره می‌گیرد، پس...

این کتاب در قالب ۲۳ درس تنظیم شده و خوب است مریان جلسه‌های قرآنی منظمی برگزار و این کتاب را تدریس کنند. همچنین می‌توان از این کتاب برای سخنرانی در ماه رمضان استفاده کرد. کسی می‌تواند از این کتاب به‌عنوان واحدی درسی در دانشگاه استفاده کرد. به هر ترتیب، هدف ما این بوده است که مردم و به‌خصوص مبلغان، بیش از این به آیات قرآن توجه کنند و مردم بتوانند به نیازهای زندگی خود به‌وسیله این کتاب آسمانی، به‌خوبی پاسخ دهند. سعی ما در تنظیم این کتاب بر این است که مخاطبان را به فکر و تحقیق بکشانیم، نه اینکه تمام مطالب را برای آن‌ها بیان کنیم؛ به

۱. بقره، ۲۳۱.

۲. طلاق، ۲.

همین دلیل فقط به آیات مربوط به این موضوع و ترجمه و توضیح مختصری درباره آن پرداخته و بحث مفصل را به استاد راهنما و مخاطبان واگذار می‌کنیم. گاه نیز در ذیل آیات، مخاطب را به کتاب‌ها و مقاله‌های تفسیری ارجاع داده یا سؤالی مطرح می‌کنیم. در واقع، روش ما در این کتاب روش تدبری است، نه تفسیری و قصد ما این است که مخاطب، بیشتر در آیات تدبر کند. خودی نیز برای فهم آیات زحمت بکشد و تحقیق کند. به عبارت دیگر، قصد ما این نیست که فقط اندیشه‌ای به مخاطب منتقل کنیم؛ بلکه می‌خواهیم با اندیشیدن راجع به آیات قرآن را باز کنیم. در این مسیر، حتی گاه مطالب جدیدی بیان می‌شود که جرقه‌ای در ذهن مخاطب ایجاد کرده و او می‌تواند با تحلیل‌ها، نو نیز آنها شود.

در این نوشتار برای هر ایه عنوانی انتخاب می‌شود تا مخاطب، سریع به مضمون آیه منتقل شود. همچنین، در ذیل برخی آیات نکته‌های جدیدی گفته می‌شود که معمولاً در کتاب‌های تفسیر یافت نمی‌شود و این باعث می‌شود مخاطب با نکته‌های جدید تفسیری نیز آشنا شود. استاد راهنما باید آیات هر درس را برای مخاطبان بخواند و مفضل توضیح دهد و از آنها بخواهد برای تحقیق بیشتر به منابع تفسیری رجوع کنند. این کتاب برای مبلغان دین نیز مفید خواهد بود و دربردارنده چکیده مطالبی است که می‌خواهند برای مردم بگویند. خوب است موضوع سخنرانی‌ها به سه دسته سخنرانی‌های قرآنی برود و در آنها از آیات قرآن، بیشتر استفاده شود. کتاب حاضر می‌تواند در این زمینه قدم مثبتی باشد. ان شاء الله به توفیق الهی، در آینده کتاب راهنمایی نیز برای این مجموعه تهیه و هر یک از آیات، به‌طور مفضل توضیح داده خواهد شد.

با توجه به اینکه برخی آیات به موشکافی نیاز دارند، حتماً استاد راهنما باید قبل از هر درس، راجع به آیات آن درس تحقیق و مطالعه کرده و کتاب‌های تفسیری گوناگون را دیده باشد. شرکت‌کنندگان در جلسه تفسیر نیز باید قبل از شروع جلسه، با در اختیار داشتن این کتاب، درس جدید را مطالعه کرده باشند تا ذهنیتی از مطالب آن درس داشته و بتوانند در جلسه مطالب را بهتر بفهمند و بهتر سؤال کنند. در مجموع، این اثر خصوصياتی دارد که آن را از دیگر اثرها متمایز می‌کند:

۱. به شیوه دبیری نظم شده است، نه تفسیری؛
 ۲. در این کتاب، بیش از ۲۵۰ آیه که مربوط به خانواده است، به صورت منظم و مرحله به مرحله، با توجه با مراحل گوناگون زندگی انسان آمده است. خواننده با دقت در این مجموعه از آیات، تواند اطلاعات وسیعی در باب خانواده در قرآن بیابد؛
 ۳. این مجموعه در قالب ۲۳ درس آماده شده است و این امکان را فراهم کرده که در مراکز علمی تدریس شود؛
 ۴. مخاطب این کتاب می‌تواند با خواندن مطالب آن جوان‌های بسیار زیادی در باب مباحث خانواده در قرآن بیاموزد و درباره هر یک از این عنوان‌ها مفصلاً بحث و تحقیق کند.
- در این مجموعه ادعای جمع‌آوری تمام آیات درباره خانواده را نداریم و می‌توان آیه‌های دیگری را دریافت که به لحاظ مصداق یا محتوا در باره موضوع اثر باشد. تذکر این نکته ضروری است که در ترجمه آیات، از ترجمه حضرات آقایان: حسین انصاریان و ناصر مکارم شیرازی با اندکی تصرف استفاده شده است.

در پایان لازم است از همه کسانی که در این اثر یار و همکار بودند، تشکر کنم. آقایان: یدالله جنتی مدیر "نشر هستی نما" که این اثر را در مجموعه آثار فاخر هستی نما منتشر کردند، سر خانم دقاغیان که زحمت ویراستاری را عهد دار بودند و همسر من که صبورانه در تمامی مراحل در کنارم بودند.

محمود جوادی

۱۳ جمادی الثانی ۱۴۳۹

۱۱ اسفند ۱۳۹۶